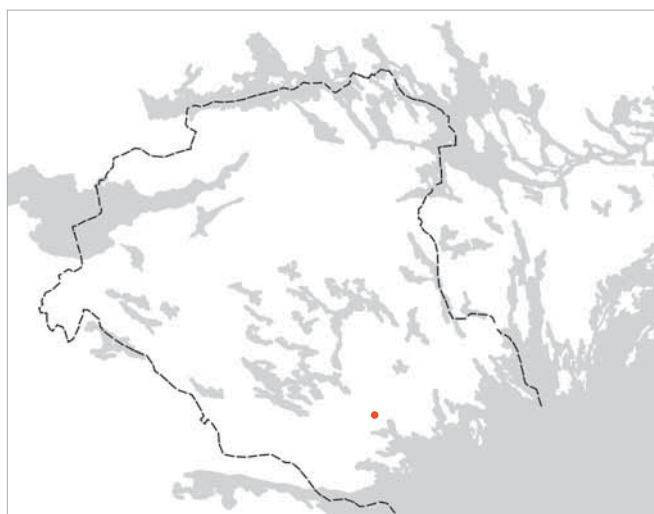

Särskild utredning

Påljungshage

Stenbro 1:8, Helgona Svansta 1:2, mfl., Helgona socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län.

Mikael Nordin

Särskild utredning

Påljungshage

Stenbro 1:8, Helgona Svansta 1:2, mfl., Helgona socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län.

Mikael Nordin

ARKEOLOGISKA MEDDELANDEN 2007:05
© 2007 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg.
Omslag och inlaga är reproducerad vid Sörmlands museum.
Kart- och ritmaterial: Mikael Nordin
Omslagsbild: Södermanlands län. Utredningsområdets geografiska läge
markerat med röd punkt.

Där inget annat anges har den digitala Fastighetskartan, respektive Gröna
kartan (GSD) för Södermanlands län använts som underlag.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande 97.0350.

Nyköping 2007

ISSN 1402-9650

Innehåll

Utgångspunkt 5

Syfte och metod 5

Syfte
Metod

Landskap 5

Natur
Kultur

Beskrivning av den särskilda utredning 6

Inledning
Objektsbeskrivningar
Registrerade lämningar

Sammanfattning 12

Referenser 13

Muntliga uppgifter
Arkiv

Administrativa uppgifter 13

Bilagor 14

1. Schakttabell
2. Ruttabell
3. Utredningens resultat. Planområdet är utmarkerat med röd kontur. Skala 1:4000.
4. Schakt och rutor för den västra delen av utredningsområdet. Skala 1:2500.
5. Schakt och rutor för den östra delen av utredningsområdet. Skala 1:2500.

Figur 1. Översiktskarta över Södermanlands län med kommuner, större orter, vägar och angränsande län. Utredningsområdets geografiska belägenhet är markerat med röd kontur. Skala 1:800 000.

Utgångspunkt

Sektor arkeologi vid Sörmlands museum har under perioden 070515 och 070521-070522 utfört en särskild utredning. Utredningen utfördes med anledning av att Nyköpings kommun undersöker förutsättningarna för berguttag och utveckling av en handelsplats inom fastigheterna Stenbro 1:8, Helgona Svansta 1:2, mfl. i Helgona socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. (se figur 1 och 2 samt bilaga 3).

Utredningsområdet omfattar cirka 470 000 m² och var beläget vid Påljunghage direkt norr om Nyköpings stadskärna, invid europaväg 4.

Beslut i ärendet är fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län enligt 2 kap 11§ Lagen (1988:950) om kulturminnen mm (1st dnr: 431-5859-2007, 431-2816-2007). Ansvarig för kostnaden var Nyköpings kommun.

Ansvarig för den särskilda utredningen var arkeolog Mikael Nordin som också har sammanställt föreliggande rapport. I fältarbetet deltog även arkeolog Patrik Gustafsson och grävmaskinist Lars Johansson.

Syfte och metod

Syfte

Syftet med den särskilda utredningen var att, i enlighet med 2 kap 11§ i Lagen (1988:950) om kulturminnen mm., fastställa om det förekommer fornlämning inom det av länsstyrelsen angivna utredningsområdet. Den särskilda utredningen skall även ge en fördjupad bild av fornlämningsbeståndet samt utgöra ett beslutsunderlag för länsstyrelsens och kommunens vidare handläggning av ärendet.

Metod

Den särskilda utredningen var uppdelad i två steg. I utredningens *etapp 1* utfördes en genomgång av Fornminnesregistret (FMIS) med tillhörande ekonomisk karta och den topografiska kartan. Ytterligare kartmaterial har utgjorts av Fastighetskartan (GSD), Jordartskartan (SGU) och Häradskartan (1897-1901) samt en äldre ägomätning från år 1757 (LMS). Uppgifter om lösfynd har studerats i Översiktsdatabasen, SHM. Därtill har paleogeografiska kartor studerats (SGU). Genomgången av arkiv- och kartmaterialet gjordes för att få en uppfattning om förutsättningarna för förhistorisk och historisk bebyggelse samt för att påvisa indikationer på fornlämningar inom området. Därefter utfördes en inventering av det aktuella utredningsområdet samt en besiktning av tidigare registrerade fornlämningar och kulturlämningar belägna inom utredningsområdet. Under inventeringen konstaterades lämpliga lägen för

eventuella förhistoriska boplatser- och/eller aktivitetsytor. Under utredningens *etapp 1* gjordes även mindre spadstick, främst i avsikt att eftersöka slaget stenmaterial och/eller keramik.

Etapp 2. Inom de bedömda eventuella boplatser- och/eller aktivitetsytor (se *etapp 1*) grävdes dels provgropar, dels sökschakt. Provgroparna grävdes för hand inom de områden där aktiviteter från stenålder kunde tänkas förekomma. Provgroparna var mellan 0,25x0,25 meter och 1x1 meter i storlek (se bilaga 4 & 5). Syftet med provgroparna var att spåra ovan mark ej synliga fornlämningar i form av fynd och/eller anläggningar. Valet av metod motiverades av att lämningar från stenålder främst konstitueras av stenartefakter- och slaget stenmaterial, vilka lättare kan konstateras vid handgrävning än vid sökschaktning med hjälp av grävmaskin. Framkomligheten för grävmaskinen, som ställvis var begränsad, var till en viss del också styrande i valet av metod.

Inom övriga konstaterade enskilda objekt (potentiella boplatser- och/eller aktivitetsytor) grävdes 2-5 sökschakt med hjälp av grävmaskin. Schaktens längd varierade mellan 5 och 22 meter och var cirka 1,5 meter breda (se bilaga 4 & 5). Sökschakten grävdes vanligen, skiktvis, ned till av kultur opåverkad mark. Syftet med sökschaktningen var att spåra ovan mark ej synliga fornlämningar i form av fynd och/eller anläggningar.

Samtliga sökschakt och provrutor beskrevs i text och mättes in digitalt med GPS. Påträffade hållristningar beskrevs i text och dokumenterades i plan- och profil på ritfilm i skala 1:20, samt mättes in digitalt med GPS. Under utredningen utfördes fotodokumentation med hjälp av digitalkamera.

Landskap

Natur

Större delen av utredningsområdet utgörs av två skogsbevuxna höjdparter med morän upp mot höjdtopparna, som utgörs av berg i dagen. I dalgången mellan höjdparterna utgörs jordmånen främst av lera. Höjderna i området ligger mellan 20 och 50 meter över havet

Kultur

Generellt kan området beskrivas som ett utmarksområde, utan lämpliga jordbruksmarker. Undantaget är den allra östligaste delen av utredningsområdet (den delen av utredningsområdet som utgör det egentliga Påljunghage) och den smala dalgången mellan höjdparterna.

På en karta ritad av Märten Johan Rivell år 1757 (ägomätning, LMS akt C29-34:1) står platsen utmarkerad som "Paúl Jungs hage", det vill säga en hage tillhör-

ande privatpersonen Paúl Júng (eller Pål Jung med modern ortografi).

Den centrala dalgången tycks, till delar, ha brukats tills alldeles nyligen och den östliga delen (Pål Jungs hage) kategoriseras av små, tidigare brukade åkerytor, beväxta med inte fullständigt uppvuxna aspar.

De kända lämningarna inom området utgörs enligt FMIS av en stensättning (Helgona 220) och ett gränsmärke (Helgona 213). Enligt beskrivningen i FMIS är bedömningen av Helgona 213 som gränsmärke något osäker. Trakten omkring planområdet är rik på fornlämningar från såväl bronsåldern som järnåldern. Bland annat finns flera gravfält strax norr om planområdet (Helgona 13:1, 14:1, 15:1, 65:1), ett antal mer eller mindre ensamliggande stensättningar (Helgona 59:1, 60:1-3, 61:1-4, 62:2, 94:1-2), liksom ett röse (Helgona 57:1) och en hög (Helgona 62:1). Därtill återfinns en skålgropsförekomst (Helgona 92:1) och en skärvstenshög (Helgona 16:1) i närområdet.

Området framträdde ur havet för första gången cirka 5000 f.Kr. Under senmesolitikum utgjorde planområdet en del av östra Mellansveriges södra ytterskärgård (SGU). Höjderna över havet, tillsammans med topografin och geologin, möjliggör alltså bosättningar från både mesolitikum och neolitikum. Under bronsålder låg utredningsområdet i den sydöstra delen av Nyköpingsåns dåvarande breda mynningsområde. Till detta skede kan skålgropsförekomster, rösen och skärvstenshögar i planområdets närhet knytas. Flera gravar och gravfält från järnåldern, i planområdet och dess närhet, pekar på en relativt tätbefolkad bygd under denna tidsperiod. Lämpliga lägen för boplatser och ytterligare okända gravar etc. ansågs därför kunna finnas inom utredningsområdet.

Endast ett lösfynd finns registrerat i utredningsområdets närhet, en fingerring i brons, som enligt uppgift påträffats i en skogsbacke i närheten av en stensättning invid Stenbro prästgård (Digitala tillväxten, SHM).

Inom det aktuella utredningsområdet har tidigare inga arkeologiska undersökningar eller utredningar utförts. Vid Oxbacken strax norr om utredningsområdet förundersökte dock Sörmlands museum ett gravfält och en skärvstenshög år 2006 (Svensson 2006).

Beskrivning av den särskilda utredningen

Inledning

Under inventeringen påträffades inom och i anslutning till utredningsområdet sammanlagt 22 objekt av varierande karaktär (se resultattabell och bilaga 3).

Majoriteten utgjordes av områden som utifrån topografiskt läge samt närhet till tidigare påträffade fynd och registrerade fornlämningar bedömdes som möjliga boplatslägen. Sju objekt som bedöms vara fasta fornlämningar återfinns inom området. Ett av dessa objekt var redan tidigare klassat som fast fornlämning. Bland annat så påträffades en stenåldersboplatser och två skålgropsförekomster. Därtill framkom tre helt nya stensättningar (vid sidan av den som redan var känd). Nio av objekten utgjordes av kulturhistoriska lämningar från historisk tid, i form av gränsmärken och odlingsrösen.

19 provgropar och 16 sökschakt grävdes inom de objekt som bedömdes vara lämpliga boplatslägen. Materialet i provrutorna sällades för att om möjligt fånga upp ett eventuellt fyndmaterial. För närmare information angående sökschaktens och rutornas innehåll, hänvisas till objektsbeskrivningar och Resultattabell (s. 11) samt bilaga 1, 2, 4, 5 och 6.

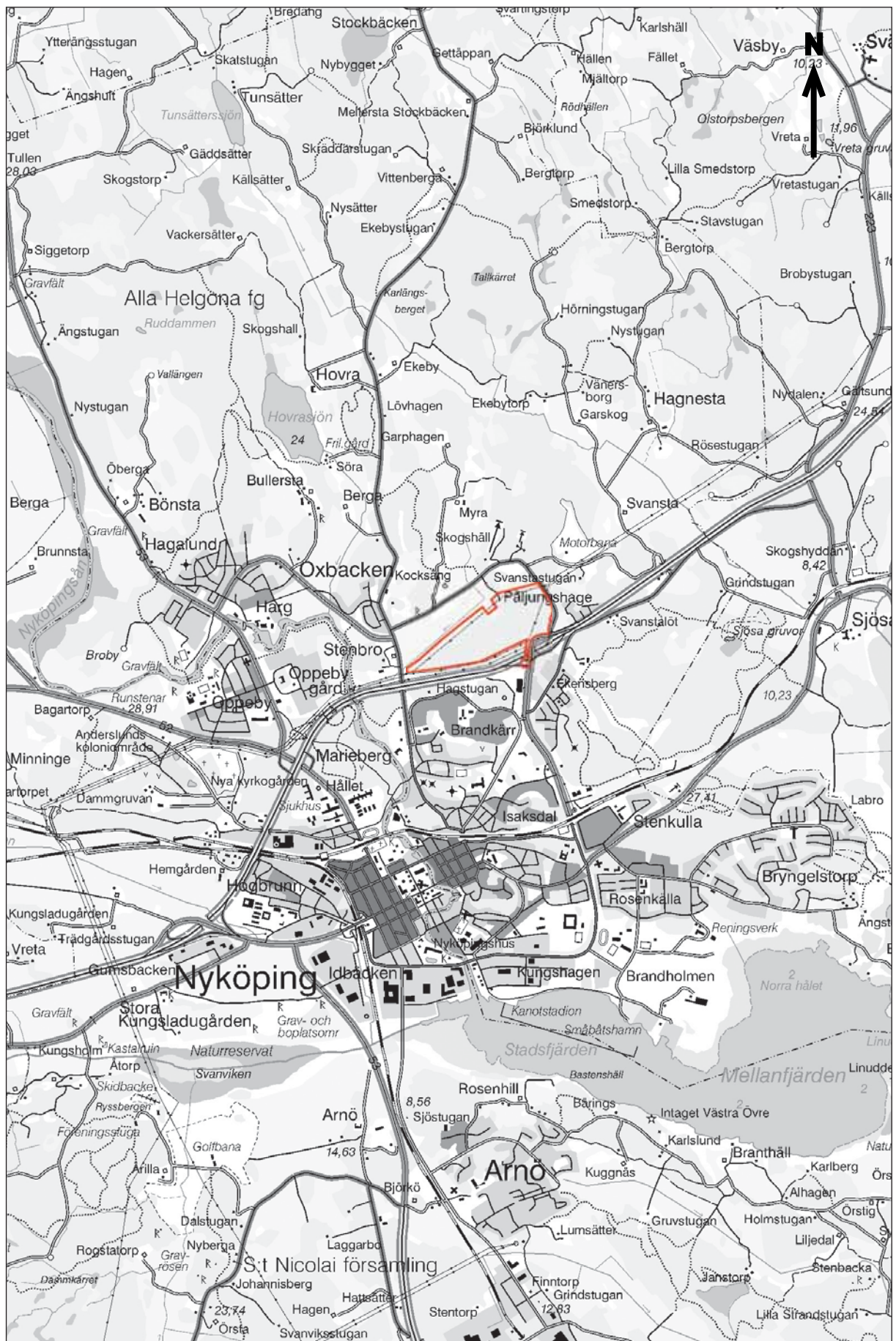
Stora delar av utredningsområdet var vid inventeringstillfället beväxt med mycket tät barrskog (ogallrad tallplantering), varför det var omöjligt att använda grävmaskin på en del platser. Främst gäller detta de bäge höjddpartierna och då i synnerhet den östra sluttningen på det västra berget, något som även försvårade inventeringsarbetet avsevärt.

Objektsbeskrivningar

Objekt 1, Boplatsläge. Boplatsläget utgjordes av ett cirka 250 × 50 meter stort område (SV-NÖ) Området är främst beväxt med unga aspar. Objektet är beläget cirka 25-30 meter över havet och ansågs, efter etapp 1, som intressant som boplatsläge främst med avseende på att Helgona 319, Helgona 320 och Helgona 332 finns inom området. Vid utredningen upptogs, vid sidan av flertalet mindre spadstick, fyra sökschakt inom området (S 1-3, S 11). Vid sökschaktning påträffades dock inget av antikvariskt intresse. Inventeringsobjekt. Ingen åtgärd.

Objekt 2, Boplatsläge. Objektet som är cirka 35×30 meter stort (Ö-V), utgörs av flack östvärd, tallbeväxt hylla, där jordmånen utgörs av sandig morän. Ytan, som är belägen mellan cirka 35 och 40 meter över havet, bedömdes efter kart- och arkivstudier utgöra ett lämpligt boplatsläge. Vid utredningen upptogs, vid sidan av flertalet mindre spadstick, två provgropar inom området (R 6-7). Inget av antikvariskt intresse framkom. Inventeringsobjekt. Ingen åtgärd.

Objekt 3, Boplatsläge. Objektet som är cirka 70×35 meter stor (Ö-V) utgörs av flack östvärd, kallhuggen hylla, ställvis beväxt med tätbevuxen lövsly. Jordmånen utgörs längst i väster av sandig morän, medan den östra och lägre belägna delen utgörs av lera. Ytan, som är belägen cirka 30-35 meter över havet, bedömdes efter kart- och arkivstudier samt fältinventering utgöra ett

Figur 2. Utdrag ur Gröna kartans blad (GSD) 09H SV med utredningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

lämpligt boplatsläge. Vid utredningen upptogs, vid sidan av flertalet mindre spadstick, två sökschakt och fem provrutor inom ytan (S 4-5, R 1-5). Inget av antikvariskt intresse framkom. Inventeringsobjekt. Ingen åtgärd.

Objekt 4, Boplatsläge. Objektet utgörs av ett 80×25 meter stort (SV-NÖ) sydöstvänt läge (cirka 25 meter över havet) i morän och lermark. Området utgörs i dag av ej längre brukad åkermark, samt längst i väster av impedimentmark beväxt med lövsly. Ytan bedömdes efter kart- och arkivstudier utgöra ett lämpligt boplatsläge. Vid utredningen upptogs flertalet mindre spadstick samt tre sökschakt (S 12-14). Inget av antikvariskt intresse framkom. Inventeringsobjekt. Ingen åtgärd.

Objekt 5, Boplatsläge. Objektet utgörs av ett cirka 65×50 meter stort (SV-NÖ) nordvästvänt läge i lerig och siltig skogs- och hagmark. Området, som är beväxt med såväl löv- som barrträd, ligger mellan 20 och 25 meter över havet och utgörs av en flack naturlig terrasserings. Området är beläget på sydsidan av en dalgång, mitt emot flertalet gravfält och andra fornlämningar som finns invid Oxbacken och Stenbro. Ytan bedömdes efter kart- och arkivstudier utgöra ett lämpligt boplatsläge. Vid utredningen upptogs fem sökschakt (S 6-10). Inget av antikvariskt intresse framkom. Inventeringsobjekt. Ingen åtgärd.

Objekt 6, Gränsmärke. Objektet utgörs av en cirka 2 meter hög rest träpåle som förankrats i jorden med hjälp av järnkrampor. Objektet står i en brant nordvästslutning cirka 25 meter över havet, men ej i en befintlig gräns. Då pålen är relativt välbevarad bör dock inte åldern vara alltför hög. Ej kulturhistorisk lämning. Ingen åtgärd.

Objekt 7, Boplatsläge. Objektet som är cirka 50×20 meter stort (NV-SÖ) är beläget ungefär 45 meter över havet i en tallbeväxt östslutning på sandig morän. Ytan bedömdes efter kart- och arkivstudier utgöra ett lämpligt boplatsläge. Vid utredningen upptogs, vid sidan av flertalet mindre spadstick, fem provrutor inom ytan (R 8-12). Inget av antikvariskt intresse framkom. Inventeringsobjekt. Ingen åtgärd.

Objekt 8, Boplatsläge. Objektet som är 100×50 meter (NV-SÖ) är beläget i en sydvästvänd sluttning, med lera och sandig morän. Ytan bedömdes efter kart- och arkivstudier utgöra ett lämpligt boplatsläge. Vid utredningen upptogs, vid sidan av flertalet mindre spadstick, två sökschakt inom ytan (S 15-16). Inget av antikvariskt intresse framkom. Inventeringsobjekt. Ingen åtgärd.

Helgona 319, Hällristning. Objektet utgörs av sex skålgropar på den södra kanten av en berghäll i granit, cirka 3,2×3,2 meter stor (se figur 3). Objektet är beläget inom objekt 1. Under fältarbetet besöktes objektet av Sven-Gunnar Broström och Kenneth Ihrestam (BOTARK)

som kunde konstatera att den förmodade skålgrop nr 4. var en naturbildning (Broström & Ihrestam, muntligen).

Skålgropar:

Nr 1. 3 cm ø och cirka 1 cm djup

Nr 2. 2 cm ø och cirka 0,5 cm djup

Nr 3. 3,5 cm ø och cirka 0,5 cm djup

Nr 4. Naturbildning (utgår)

Nr 5. 3 cm ø och cirka 0,5 cm djup

Nr 6. 2 cm ø och cirka 0,5 cm djup

Nr 7. 2 cm ø och cirka 0,5 cm djup

Fast fornlämning. Undviks eller förundersökes i händelse av exploatering.

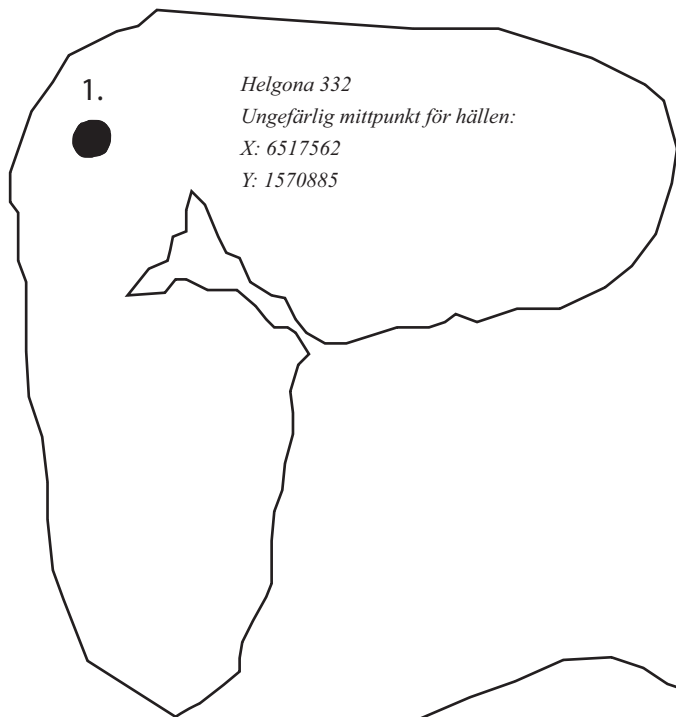
Helgona 320, Stensättning. Objektet är beläget på ett mindre höjddparti. Området närmast stensättningen utgörs av lummig hasselskog med frodig undervegetation. Stensättningen är 3×4 meter stor (SV-NÖ) och har en oval form i plan. Graven utgörs av 0,3-0,4 meter stora rundade stenar. Objektet är delvis överväxt med mossor och lavar, delar av stensättningen torvades av för att säkerställa objektet status. Den avtorvade ytan lades därefter igen. Stensättningen är troligen tvåskickad med en tydlig kantkedja i den södra delen. I den östra delen är stensättningen något skadad. Förmodligen har stenar återanvänts till att bygga ett gränsmärke som ligger cirka 2 meter NV om stensättningen (Helgona 325). Fast fornlämning. Undviks eller förundersökes i händelse av exploatering.

Helgona 321, Röjningsröse. Objektet är cirka 4 meter långt och 2 meter brett röjningsröse (S-N), uppbyggt av 0,3 - 0,5 meter stora stenar. Objektet är beläget invid en yta som tidigare varit åker/hagmark. Då röset ej är ålderdomligt till sin karaktär och då den omgivande tidigare åkermarken är beväxt med relativt unga aspar bör röjningsröset härröra från nyare tid. Objektet är beläget inom objekt 1. Övrig kulturhistorisk lämning.

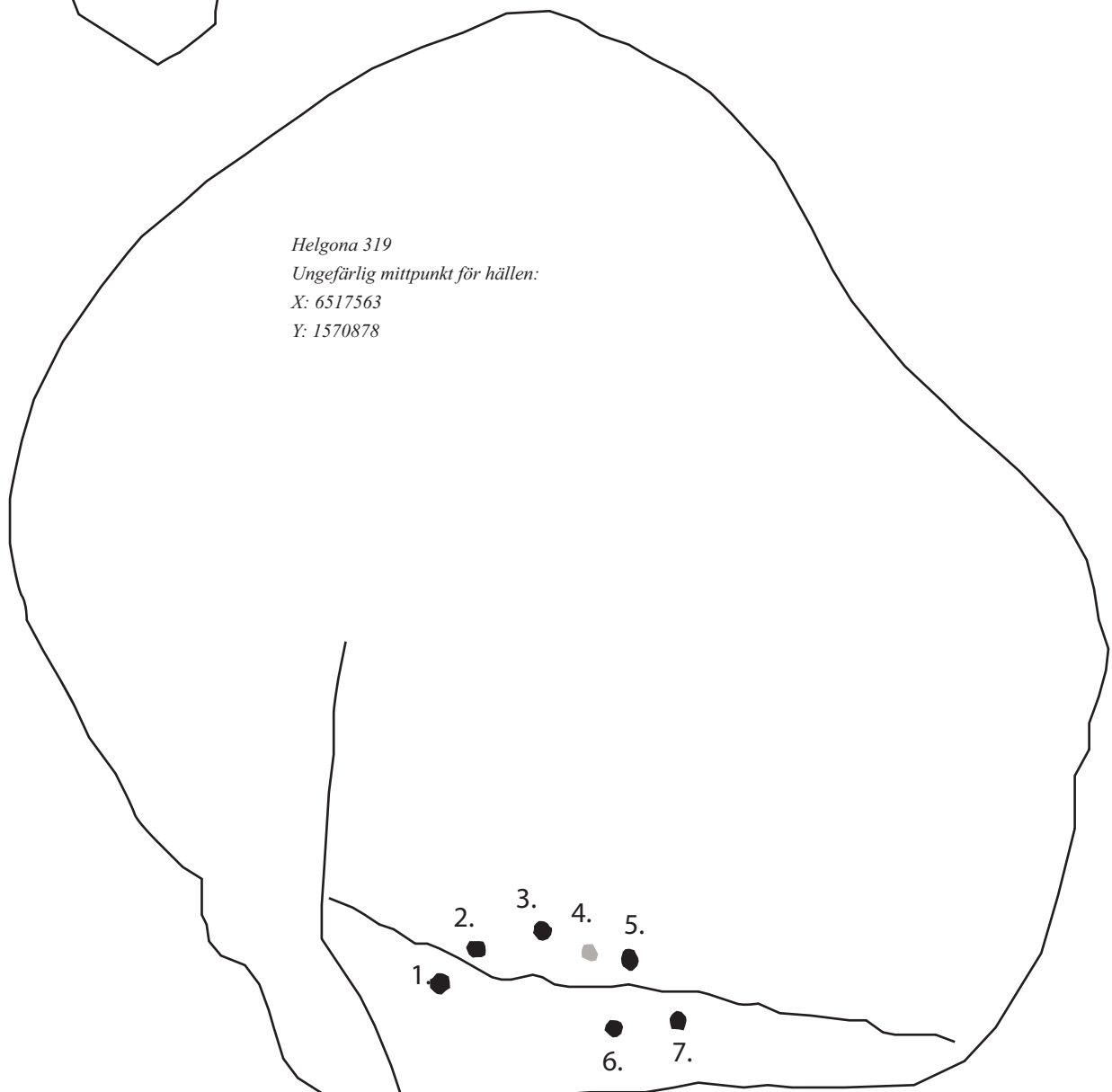
Helgona 322, Röjningsröse. Objektet var cirka 6 meter långt och 3 meter brett röjningsröse (NV-SÖ), uppbyggt av 0,3 - 0,5 meter stora stenar. Objektet är beläget invid en yta som tidigare varit åker/hagmark. Då röset ej är ålderdomligt till sin karaktär och då den omgivande tidigare åkermarken är beväxt med relativt unga aspar bör röjningsröset härröra från nyare tid. Objektet är beläget inom objekt 1. Övrig kulturhistorisk lämning.

Helgona 323, Röjningsröse. Objektet är cirka 5 meter långt och 3 meter brett röjningsröse (S-N), uppbyggt av 0,3 - 0,5 meter stora stenar. Objektet är beläget invid en yta som tidigare nyttjats som åker/hagmark. Då röset ej är ålderdomligt till sin karaktär och då den omgivande tidigare åkermarken är beväxt med relativt unga aspar bör röjningsröset härröra från nyare tid. Objektet är beläget inom objekt 1. Övrig kulturhistorisk lämning.

Helgona 324, Gränsmärke. Objektet består av en fyrkantigt tillhuggen rest sten cirka 0,4 meter hög och cirka

Figur 3. De bägge hållarna med skålgrovar som påträffades vid utredningen. Ungefärlig mittpunkt är uppmätt med GPS. Skala 1:20.

0,2-0,3 meter bred med en centralt uthuggen cirkelformad fördjupning. Gränsmärket ligger i en befintlig gräns. Objektet är beläget inom objekt 1. Övrig kulturhistorisk lämning.

Helgona 325, Gränsmärke. Objektet består av en grovt tillhuggen rest sten cirka 0,3 meter hög och cirka 0,2-0,3 meter bred. Fundamentet är 1×1 meter och består av 0,2-0,3 meter stora stenar. Gränsmärket ligger i en befintlig gräns. Objektet är beläget inom objekt 1 och strax norr om Helgona 320. Övrig kulturhistorisk lämning.

Helgona 326, Stensättning. Objektet är beläget på den östra sidan av det östra bergspartiet, på berg i dagen. Området närmast stensättningen utgörs av kalhuggen ledningsgata. Stensättningen är 4×2,5 meter stor (V-Ö) och utgörs av 0,3-0,4 meter stora stenar med en närmast rektangulär form i plan. Objektet är delvis beväxt med gräs och mossa. Stensättningen är något skadad, förmodligen för att stenar återanvänts till att bygga ett gränsmärke som ligger cirka 4 meter NÖ om stensättningen (Helgona 328). Fast fornlämning. Undviks eller förundersökes i händelse av exploatering.

Helgona 327, Gränsmärke. Objektet utgörs av ett fundament cirka 1×1 meter stort bestående av cirka 0,3-0,5 meter stora stenar. En numera omkullfallen, cirka 1 meter hög sten, var tidigare rest i mitten av gränsmärket. Objektet är beläget cirka 3 meter SV om Helgona 213 och har förmodligen delvis konstruerats av stenar från denna stensättning. Området närmast objektet utgörs av en mindre glänta i tallskog. Övrig kulturhistorisk lämning.

Helgona 328, Gränsmärke. Objektet är cirka 1×1 meter stort och är beläget cirka 2 meter sydöst om Helgona 326. Objektet har tidigare haft en rest sten, cirka 0,7×0,4 meter stor, centralt placerad i röset. Den resta stenen är numera omkullfallen. Förmodligen har sten från Helgona 326 använts för att bygga gränsmärket. Övrig kulturhistorisk lämning.

Helgona 329, Rönjningsröse. Objektet var ett cirka 30 meter långt och 2,5 meter brett stenmursliknande rönjningsröse (SV-NÖ), uppbyggt av 0,3 - 0,5 meter stora stenar. Objektet är beläget invid en yta som tidigare varit åker/hagmark. Då röset ej är ålderdomligt till sin karaktär och då den omgivande tidigare åkermarken är

Figur 4. Ruta nr 14 inom Helgona 331 med fynden av kvarts och flinta. Foto: Patrik Gustafsson, 2007. Sörmlands museum.

Resultattabell

Objektsnr/ RAÄ nr	Kategori	Källa	Ruta/Schakt	Status	Åtgärdsförslag
1	Boplatsläge	Kart- och arkivstudie	S1-3, S11	Inventeringsobjekt	Ingen åtgärd
2	Boplatsläge	Kart- och arkivstudie	R6-7	Inventeringsobjekt	Ingen åtgärd
3	Boplatsläge	Kart- och arkivstudie	S4-5, R1-5	Inventeringsobjekt	Ingen åtgärd
4	Boplatsläge	Kart- och arkivstudie	S12-14	Inventeringsobjekt	Ingen åtgärd
5	Boplatsläge	Kart- och arkivstudie	S6-10	Inventeringsobjekt	Ingen åtgärd
6	Gränsmärke	Inventering		Ej kulturhistorisk lämning	Ingen åtgärd
7	Boplatsläge	Kart- och arkivstudie	R8-12	Inventeringsobjekt	Ingen åtgärd
8	Boplatsläge	Kart- och arkivstudie	S15-16	Inventeringsobjekt	Ingen åtgärd
Helgona 319	Hällristning	Inventering		Fast fornlämning	Undvikes/Förundersökning
Helgona 320	Stensättning	Inventering		Fast fornlämning	Undvikes/Förundersökning
Helgona 321	Röjningsröse	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Undvikes/Ingen åtgärd
Helgona 322	Röjningsröse	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Undvikes/Ingen åtgärd
Helgona 323	Röjningsröse	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Undvikes/Ingen åtgärd
Helgona 324	Gränsmärke	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Undvikes/Ingen åtgärd
Helgona 325	Gränsmärke	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Undvikes/Ingen åtgärd
Helgona 326	Stensättning	Inventering		Fast fornlämning	Undvikes/Förundersökning
Helgona 327	Gränsmärke	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Undvikes/Ingen åtgärd
Helgona 328	Gränsmärke	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Undvikes/Ingen åtgärd
Helgona 329	Röjningsröse	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Undvikes/Ingen åtgärd
Helgona 330	Gränsmärke	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning	Undvikes/Ingen åtgärd
Helgona 331	Boplats	Kart- och arkiv/Inventering R13-19		Fast fornlämning	Undvikes/Förundersökning
Helgona 332	Hällristning	Inventering		Fast fornlämning	Undvikes/Förundersökning

beväxt med relativt unga aspar bör röjningsröset här-
röra från nyare tid. Objektet är beläget inom objekt 1.
Övrig kulturhistorisk lämning.

Helgona 330, Gränsmärke. Objektet består av en fyr-
kantigt tillhuggen rest sten cirka 0,4 meter hög och cirka
0,2-0,3 meter bred med en centralt uthuggen cirkel-
formad fördjupning. Gränsmärket ligger i en befintlig
gräns. Objektet är placerat i Helgona 329 och därtill
beläget inom objekt 1. Övrig kulturhistorisk lämning.

Helgona 331, Boplats. Objektet utgörs av ett 120×25
meter stort (Ö-V) sydvänt område i sandig morän, cirka
30-35 meter över havet. Ytan, som utgörs av tre min-
dre, sandiga hyllor, bedömdes vid kart- och arkivstudie
utgöra lämpliga boplatslägen från stenålder, vilket även
styrktes vid inventeringstillfället. Vid Etapp 2 upptogs
sju provrutor inom området (R 13-19). Ett flertal avslag
av både kvarts och flinta påträffades i ruta 14 vid sidan
av ett antal mindre kvarssplitter i ruta 15. Kvartsen ver-
kar vara slagen både med bipolär- och plattformsmetod.
Boplatsen skulle, med tanke på fyndens karaktär och
lokalens belägenhet över havet, kunna härröra från
tidig- och/eller mellaneneolitikum. Fast fornlämning.
Undvikes eller förundersökes i händelse av exploate-
ring.

Helgona 332, Hällristning. Objektet utgörs av en stor
skålgrop på den sydöstra kanten av en granithäll, cirka
1,8×1,8 meter stor (se figur 3). Ett röjningsröse (Hel-
gona 322) är belägen på hällen. Hällristningen är också
belägen inom objekt 1. PÅ frivillig basis var Sven-
Gunnar Broström och Kenneth Ihrestam (BOTARK)
behjälpliga i bedömningen av objektet.

Skålgrop:

8 cm ø och cirka 1 cm djup

Fast fornlämning. Undvikes eller förundersökes i hän-
delse av exploatering.

Registrerade lämningar

Sedan tidigare fanns två objekt registrerade i fornmin-
nesregistret (FMIS), inom undersökningsområdet. En
stensättning, Helgona 220 och ett gränsmärke, Hel-
gona 213. Helgona 213 är numera registrerad som en
stensättning, medan gränsröset har fått ett nytt RAÄ nr
(Helgona 327)

Helgona 213, Stensättning. Objektet är beläget på
det östra höjdpåret i krönläge. Området närmast
stensättningen utgörs av en mindre glänta i tallskog.
Stensättningen är 4×4 meter stor och relativt oregel-
bunden till sin form. Objektet är delvis beväxt med

gräs och mossa. Stensättningen utgörs av 0,3-0,5 meter stora stenar samt är något skadad. Stenar från graven har återanvänts till att bygga det gränsröse som ligger cirka 3 meter SV om stensättningen (Helgona 327). Fast fornlämning. Undviks eller förundersökes i händelse av exploatering.

Helgona 220, Stensättning. Objektet, som är känt sedan tidigare är beläget på det västra bergspartiet, i krönläge. Området närmast stensättningen utgörs av en mindre glänta i tallskog. Stensättningen är 5×6 (N-S) meter stor och ovalformad. Objektet utgörs av 0,3-0,5 meter stora stenar. Objektet är relativt kraftigt beväxt med gräs och mossa. Det är troligt att det i närområdet finns ytterligare gravar, vilket indikeras av stenansamligar som är vagt synliga under den kraftiga förnan. På grund av närhet till känd fast fornlämning (Helgona 220) gjordes inga markgrepp i närområdet. Enligt FMIS är objektet beläget cirka 30 meter SV om den plats som inmättes med GPS vid utredningen. Fast fornlämning.

Sammanfattning

Sektor arkeologi vid Sörmlands museum har under perioden 070515 och 070521-070522 utfört en särskild utredning. Utredningen utfördes med anledning av att Nyköpings kommun undersöker förutsättningarna för berguttag och utveckling av en handelsplats inom fastigheterna Stenbro 1:8, Helgona Svansta 1:2, mfl. i Helgona socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. Kostnadsansvarig var Nyköpings kommun.

Under inventeringen påträffades sammanlagt 22 objekt av varierande karaktär inom utredningsområdet (se bilaga 3). Majoriteten utgjordes av områden som utifrån topografiskt läge samt närhet till tidigare påträffade fynd och registrerade fornlämningar bedömdes som möjliga boplatsslägen. Vid den efterföljande etapp 2 utredningen grävdes 19 provgropar och 16 sökschakt inom de objekt som utifrån topografiska förhållanden

Figur 5. Skålgroparna som utgör Helgona 319. Notera att nr 4 på bilden är en naturbildning. Foto: Mikael Nordin, 2007. Sörmlands museum.

bedömdes vara lämpliga boplatsslägen. Materialet i provrutorna sållades, för att om möjligt fånga upp ett eventuellt fyndmaterial. Antalet sökschakt inom respektive objekt varierade mellan två och fem, medan antalet provrutor varierade mellan två och sju.

Sju objekt som bedöms vara fasta fornlämningar återfinns inom området. Ett av dessa objekt var tidigare klassat som fast fornlämning. Bland annat påträffades en stenåldersboplats och två skålgropsförekomster, samt tre tidigare okända stensättningar. Nio av objekten utgjordes av kulturhistoriska lämningar från historisk tid.

Referenser

Digitala fastighetskartan (GSD). Geografiska sverigedata. Fastighetskartan med höjdkurvor, Södermanlands län.

Gröna kartan (GSD); Nyköping 10H SV.

Jordartskartan (SGU); Nyköping 10H SV; Serie AE nr 11. 1972. Stockholm.

Paleogeografisk karta beräknad med numerisk modell (SGU). Södermanlands län.

Svenson, Ingeborg. 2006. *Meddelande om avslutat fältarbete. för Helgona 15:1-3 & Helgona 16:1. Helgona sn, Södermanland. Diariennr: KN-KUS06-270. Sörmlands museum. Nyköping.*

Muntliga uppgifter

Sven-Gunnar Broström och Kenneth Ihrestam, BOTARK. 070522.

Arkiv

Informationssystemet om fornminnen (FMIS).

Helgona socken, Södermanlands län. Riksantikvarieämbetet. Datauttag 070510.

Lantmäteriets digitala arkiv (LMS och RAK).

LMS akt C29-34:1. Ägomätning över Helgona Svansta nr 1-3. Upprättad av Märten Johan Rivell år 1757.

RAK id 112-56-5. Häradsekonomiska kartan över Nyköping. Upprättad 1897-1901.

Statens historiska museer (SHM).

Digitala tillväxten, Södermanlands län. Inv nr. 58

Sörmlands museums arkiv (SMA).

Sörmlands museums föremålsdatabas

Administrativa uppgifter

Rapporten ingår i Sörmlands museums rapportserie: Arkeologiska meddelanden 2007:05

Södermanlands museums dnr: KN-KUS07 170

Länsstyrelsens dnr: 431-5859-2007

Tid för utredningen: 070515,070521-070522

Personal: Arkeologer Mikael Nordin, och Patrik Gustafsson. Grävmaskinist Lars Johansson.

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige

09H3d och 09H3e Upprättad av Rikets allmänna kartverk. Skala 1:10 000.

x6517110 y1569630 (SV)

Koordinatsystem: Rikets

Höjdsystem: Rikets

Utredningsområde: 470 000 m²

Dokumentationsmaterial förvaras i Sörmlands museums arkiv. Fynd från ruta 14-15 har lämnats till Societas Archaeologica Upsaliensis, Uppsala, i väntan på fyndfördelning

Bilagor

1. Schakttabell

Schakt	Storlek	Djup	Terräng/Jordmån	Objekt	X (Mittpunkt)	Y(Mittpunkt)
1	13×1,5	0,3	Skogsmark, silt	2	6517570,7	1570871,8
2	13×1,5	0,3	Skogsmark, silt	2	6517583,5	1570889,3
3	10×1,5	0,3	Skogsmark, morän	2	6517553,3	1570883,2
4	22×1,5	0,1	Skogsmark, sand	11	6517797,5	1570792,2
5	13×1,5	0,2	Skogsmark, silt	11	6517808,3	1570820,0
6	8×1,5	0,2	Hagmark, lera	16	6517218,4	1569759,2
7	10×1,5	0,2	Hagmark, lera	16	6517230,8	1569770,7
8	8×1,5	0,2	Skogsmark, lera	16	6517215,1	1569808,5
9	8×1,5	0,2	Skogsmark, silt	16	6517215,6	1569789,4
10	6×1,5	0,2	Skogsmark, lera	16	6517232,8	1569790,9
11	9×1,5	0,3	Skogsmark, silt	2	6517545,7	1570874,9
12	6×1,5	0,2	Skogsmark, silt	14	6517321,3	1570421,1
13	8×1,5	0,3	Åkermark, lera	14	6517330,5	1570445,7
14	8×1,5	0,3	Åkermark, lera	14	6517356,0	1570470,7
15	5×1,5	0,3	Skogsmark, lera	22	6517472,8	1570516,3
16	13×1,5	0,1	Skogsmark, sand	22	6517529,2	1570496,9

2. Ruttavell

Rutnr	Storlek	Djup	Lagerföljd	Fynd	Objekt	X (SV hörn)	Y (SV hörn)
1	0,5×0,5	0,2	0,05 förna, 0,15 gulröd silt		11	6517794,2	1570786,1
2	0,25×0,25	0,2	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,1 siltig morän		11	6517791,3	1570804,4
3	0,25×0,25	0,2	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,1 siltig morän		11	6517789,1	1570805,4
4	0,5×0,5	0,2	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,1 siltig morän		11	6517797,0	1570779,5
5	0,5×0,5	0,2	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,1 siltig morän		11	6517798,2	1570774,1
6	0,5×0,5	0,25	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,15 grusig sand		9	6517712,5	1570846,1
7	0,5×0,5	0,25	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,15 grusig sand		9	6517716,4	1570843,6
8	0,5×0,5	0,3	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,2 sandig morän		19	6517600,8	1570701,7
9	0,5×0,5	0,3	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,1 sandig morän		19	6517620,4	1570699,1
10	0,5×0,5	0,2	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,1 sandig morän		19	6517603,6	1570695,4
11	0,5×0,5	0,2	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,1 sandig morän		19	6517587,5	1570702,9
12	0,5×0,5	0,2	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,1 sandig morän		19	6517572,3	1570703,9
13	0,5×0,5	0,3	0,1 förna, 0,2 grusig sand		15	6517227,6	1570249,5
14	1×1	0,3	0,05 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,2 sandig morän	Flinta och kvarts	15	6517232,5	1570243,8
15	0,5×0,5	0,3	0,1 förna, 0,2 brun, humös sand	Kvarts	15	6517239,3	1570244,4
16	0,5×0,5	0,3	0,15 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,1 grusig morän		15	6517220,5	1570218,9
17	0,5×0,5	0,3	0,1 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,15 sandig morän		15	6517222,9	1570211,9
18	0,5×0,5	0,3	0,1 förna, 0,05 urlakningsskikt, 0,15 sandig morän		15	6517217,1	1570191,9
19	0,5×0,5	0,2	0,05 förna, 0,1 urlakningsskikt, 0,05 stenig morän		15	6517218,5	1570188,1